

בין ירושלים לעזה: על החזרת שגריר תורכיה בישראל להתייעצויות

ד"ר נמרוד גורן*

המאמר [התפרסם בוואיינט](#) ב-15 במאי 2018

החזרת השגריר התורכי להתייעצויות באנקרה עוד לא מעידה על הורדה צפויה של דרג היחסים בין ישראל לתורכיה. ואולם, היא בהחלט משמשת כהצהרת כוונות ומציבה תמרוז אזהרה מפני התפתחות שכזאת, במידה שהאירועים האלימים בעזה יימשכו.

היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לתורכיה מעולם לא נותקו, מאז הכירה תורכיה בישראל ב-1949. זאת, על אף משברים ומתיחויות ולמרות יחסים שהתאפיינו בעליות וירידות. פעמיים בעבר קיבלה תורכיה החלטה להוריד את היחסים עם ישראל מדרג שגריר לדרג נמוך יותר.

בפעם הראשונה, קרה הדבר ב-1980, בעקבות חקיקת חוק ירושלים על ידי הכנסת. התגובה הבינלאומית למהלך הישראלי הייתה קשה, וכללה החלטה של מועצת הביטחון של האו"ם שגינתה את המהלך וקראה למדינות זרות להוציא את השגרירויות שלהן מירושלים. כתוצאה, ירושלים התרוקנה משגרירויות, ותורכיה – שהשגרירות שלה הייתה בתל אביב – החזירה את השגריר הביתה. לקח כ-12 שנים עד ששגריר תורכי יחזור לתל אביב, והדבר התאפשר רק לאחר כינוס ועידת השלום הבינלאומית במדריד.

בפעם השנייה, קרה הדבר ב-2011, בעקבות כישלון המאמצים לפתור את המשבר הישראלי-תורכי שפרץ בעקבות משט המרמרה לעזה. תקרית המשט קרתה אומנם יותר משנה קודם לכן, אך רק לאחר פרסום דו"ח ועדת פלמר של האו"ם והסירוב הישראלי לקבל את נוסח הסכם הפשרה שגיבשו דיפלומטים משתי המדינות, החליטה תורכיה לנקוט שורת צעדים נגד ישראל, ובהן הורדת דרג היחסים. הפעם, לקח כ-5 שנים עד שהשגרירות התורכית ברח' הירקון בתל אביב אוישה שוב בשגריר.

אם כך, ירושלים ועזה היו הסיבות להחלטות תורכיות קודמות על הורדת דרג היחסים עם ישראל. סוגיות אלו עומדות גם בבסיס המחלוקות בין ישראל לתורכיה בשנים האחרונות, וכל אימת שהתרחשו אירועים אלימים במזרח ירושלים או סבבי לחימה ברצועת עזה, ספגה ישראל תגובות תורכיות נזעמות. המקרה הנוכחי משלב את שתי הסוגיות גם יחד – העברת השגרירות האמריקאית לירושלים והמתיחות שהדבר יוצר במזרח ירושלים, לצד ההפגנות הפלסטיניות ברצועת עזה וריבוי ההרוגים הפלסטינים בהן.

בשנה החולפת ניתן לראות דפוס חוזר בהתנהלות ארדואן במקרים מסוג זה. בכל אחד מהמקרים הרלבנטיים – המתיחות סביב מסגד אל-אקצא ביולי 2017, הצהרת טראמפ בנושא ירושלים בדצמבר 2017, והאירועים האחרונים סביב העברת השגרירות האמריקאית וצעדות השיבה בעזה – כללה התגובה התורכית הצהרות חריפות כנגד ישראל, קריאה לכינוס של ארגון מדינות האסלאם באיסטנבול, ואזהרה לישראל בדבר פגיעה אפשרית ביחסי ישראל-תורכיה.

המהלכים התורכיים היו עד כה סמליים בעיקרם. ואולם, הם שחקו את האמון – הרעוע ממילא – בין ישראל לתורכיה, ליבו כעס בקרב ההמונים, הובילו להתגוששויות מילוליות בין המדינות בטוויטר, והאטו משמעותית את הניסיונות לצקת תוכן חדש ליחסים, שצברו תאוצה בעקבות ההסכם שחתמו שתי המדינות בקיץ 2016 וששם קץ למשבר המרמרה. נוצרה דינמיקה שלילית בין המדינות, שהושפעה לא רק מהמתיחות הביטוראלית והצהרות ארדואן, אלא גם מהתייחסות לא-מדויקת של רבים בישראל לתורכיה כאל בעלת ברית של איראן, לאור השותפות הרוסית-תורכית-איראנית בתהליך אסטאנה.

* ד"ר נמרוד גורן הוא ראש מכון מיתוים ומרצה על מדיניות-החוץ התורכית באוניברסיטה העברית בירושלים.

המהלכים האחרונים של ארדואן, כמו במקרים קודמים בהם בחר להעלות את רף המתיחות מול ישראל, מושפעים גם משיקולים אלקטורליים-פנימיים ואזוריים. ב-24 ביוני תתקיימנה בתורכיה בחירות, בהן מתמודד ארדואן מחדש על תפקיד הנשיא. ליבוי מתיחות מול גורמי חוץ – ובהם גם ישראל, אבל לא רק (גם מול מדינות אירופה מייצר ארדואן עימותים) – נתפס כגורם שסייע לארדואן במערכת הבחירות שלו. בטח כשמדובר בסוגיות שחשובות לרבים בציבור התורכי, כגון ירושלים ועזה.

בנוסף, התנהלותו של ארדואן מסייעת לו גם במיצוב האזורי שלו, לאור ההשוואה בין התגובה הקשה שלו למדיניות האמריקאית והישראלית לבין הפרופיל הנמוך עליו שומרים בנושא מרבית מנהיגי מדינות ערב. ארדואן נתפס בעיני ההמון כמנהיג האזורי היחיד שקורא תיגר ברצינות על ישראל. הוא הרוויח מדימוי זה בעבר, עת תקף ב-2009 את הנשיא פרס בוועידת דאבוס במהלך מבצע עופרת יצוקה, ולאחר מכן התקבל כגיבור בתורכיה וברחבי העולם הערבי, והוא עושה זאת גם כיום.

העובדה כי במקרה הנוכחי ההחלטה התורכית להחזרת השגריר להתייעצות התקבלה לא רק לגבי השגריר בישראל אלא גם לגבי השגריר בארה"ב עשויה לשמש כגורם מרכזי. הממשל האמריקאי הנוכחי לא גילה עד כה עניין ביחסי ישראל-תורכיה, אך כן בחר להשקיע מאמצים לנסות ולעמעם את המחלוקות המשמעותיות בינו לבין תורכיה (כולל בנושא סוריה) ולייצר מסגרת הבנות שתאפשר עבודה משותפת. את המצב שנוצר בעקבות ההחלטה התורכית כדאי לנסות ולמנף ליצירת ערוץ דיאלוג משולש ישראל-אמריקאי-תורכי, שיעסוק תחילה במתיחות העכשווית, אך יוכל בהמשך להתפתח ולהתמקד גם בסוגיות אזוריות אחרות בהן למדינות יש אינטרסים משותפים, ובראשן מיתון ההשפעה האיראנית בסוריה.

התסכול בישראל מההתנהלות התורכית הוא רב, והכעס על ארדואן מרקיע שחקים. יחד עם זאת, גם בעתות כאלה וגם לאור חוסר האמון שישראל ותורכיה יכולות למצוא כיום שפה משותפת, ראוי לזכור את החשיבות האסטרטגית של היחסים הדיפלומטיים עם תורכיה, ולמנוע מהחזרת השגריר התורכי להפוך להורדה מתמשכת בדרג היחסים. לצד עשייה מדינית מיידית בנושא, חשוב גם להבין שהמשך ההסלמה מול הפלסטינים והקיפאון בתהליך השלום יקשו על ישראל לנהל יחסים תקינים עם אותן מדינות באזור עמן כבר יש לה יחסים דיפלומטיים, ויגרמו לה להחמיץ הזדמנות יוצאות דופן להעמיק קשרים עם מדינות נוספות במזרח התיכון.